

УДК: 378.018.8:664-051]:7

DOI: 10.31499/2307-4906.2.2019.168361

МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Дубова Наталія, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та технологій за профілями, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0001-6613-1044

E-mail: nata_dubova@i.ua

Харитонова Валентина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-1365-2588

E-mail: v.v.h@ukr.net

В статті обґрунтовано актуальність художньо-естетичного розвитку майбутніх фахівців харчової галузі у системі професійної освіти засобами мистецтва, зокрема, необхідність введення мистецької складової до професійної підготовки означених фахівців. Приділено увагу з'ясуванню ролі мистецької освіти у підготовці майбутніх фахівців харчової галузі, визначено шляхи підвищення рівня художньо-естетичного розвитку особистості у процесі професійної освіти фахівців харчової галузі. Акцентовано увагу на доцільності поєднання мистецької освіти та спеціальної фахової підготовки у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців харчової галузі.

Ключові слова: мистецька освіта, художньо-естетичний розвиток, професійна освіта, професійно-технічна освіта, харчові технології, практична підготовка, інженер-педагог харчової галузі.

ART AS A MEANS OF ARTISTIC AND AESTHETIC DEVELOPMENT OF INTENDING FOOD INDUSTRY SPECIALISTS IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL EDUCATION

Dubova Nataliia, Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor in the Department of Vocational Education and Technologies on Profiles, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-6613-1044

E-mail: nata_dubova@i.ua

Kharytonova Valentyna, Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor in the Department of Technological Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1365-2588

E-mail: v.v.h@ukr.net

The article substantiates the relevance of the artistic and aesthetic development of intending specialists of food industry in the system of professional education by means of art, in particular, a need to introduce an artistic component to training the designated experts. In order to increase the effectiveness of the process of artistic and aesthetic development of the intending food industry specialists in the system of vocational education it is advisable to pay attention to solving the problems in the educational process such as enriching the level of students' general culture; forming the aesthetic ideal; students' acquaintance with the criteria of beauty that exist in society; developing the aesthetic feelings, spiritual and aesthetic needs; developing the abilities to perceive and appreciate beauty; the development of desire to create beauty with their own hands. It requires teaching aesthetically competent students who are capable of focusing on the future and, at the same time, respecting, enriching the historical and cultural heritage of their nation. The attention was paid to the clarification of the role of artistic education in training food industry specialists, the ways of increasing the level of artistic and aesthetic personality development in the process of professional education of intending food industry specialists are determined. Accented attention to the combination of art education and special professional training in the process of forming the professional competence of intending food industry experts. It is concluded that artistic and aesthetic development of the intending food industry specialists in the system of vocational education is based on a number of fundamental principles, in particular, the organization of educational activities in the institution of higher education, the aesthetic orientation of educational material.

Keywords: *artistic education, artistic and aesthetic development, vocational education, vocational education, food technologies, practical training, food industry engineer.*

В основу розвитку сучасного українського суспільства покладено гуманістичні цінності та взято курс на розвиток творчої особистості. Необхідність звернення до духовного світу майбутніх спеціалістів у процесі навчання викликана посиленням ролі людських ресурсів в організації різних сфер матеріальної та духовної діяльності членів суспільства. Втілення цих ідей в життя, певною мірою, залежить від освіти, від готовності педагога до реалізації їх в процесі навчально-педагогічної діяльності, зокрема – професійної.

Складовою професійної освіти є професійно-технічна освіта з підготовки робітничих кадрів як для промислової сфери виробництва, так і для сфери послуг. Якість професійно-технічної освіти щодо професійної підготовленості кваліфікованого робітника залежить від компетентнісного рівня педагога сучасної професійної школи, що визначається не лише техніко-технологічними знаннями й уміннями, але й художньо-естетичною культурою в галузі певного виробництва, зокрема, харчової галузі.

Зростаючі вимоги споживачів до якості харчових виробів, у тому числі, до їх художнього оформлення, потребують особистого творчого потенціалу та мистецької освіченості фахівця в галузі харчових технологій. Тому зростає роль тих педагогів професійної школи, які не лише володіють знаннями і вміннями з виробництва харчової продукції, а й привносять художньо-естетичну складову в процес професійного навчання кваліфікованих робітників. З огляду на це, особливої актуальності набуває проблема художньо-естетичного розвитку студентської молоді.

Сучасна освіта у вищому навчальному закладі потребує від майбутнього фахівця переосмислення своєї професійної діяльності у відповідності до моральних та естетичних ідеалів, що у свою чергу потребує необхідності введення мистецької компоненти у процес підготовки майбутнього інженера-педагога, здатного до продуктивного художнього впливу на молодь у процесі освітньої діяльності. Актуальність цієї проблеми зумовила вибір теми даної статті.

Вирішенню питання художньо-естетичного розвитку учнівської молоді приділяється значна увага в українській педагогічній науці. Зокрема, заслуговують на увагу оригінальні підходи до естетичного виховання в педагогічних теоріях і практиці видатних педагогів С. Миропольського, В. Верховинця, А. Макаренка, В. Сухомлинського та їхні ідеї щодо необхідності створення системи безперервної естетичної освіти і виховання підростаючого покоління.

На особливу роль мистецтва, художньої творчості в естетичному, моральному та трудовому вихованні молоді, формуванні творчої особистості вказують психологи і педагоги-дослідники, серед яких А. Аронов, І. Бех, І. Зязюн, М. Каган, О. Коберник, В. Мазепа, О. Мелік-Пашаєв, Л. Масол, Н. Ничкало, Л. Оршанський, О. Отич, В. Радкевич, О. Рудницька, О. Тищенко та ін. У своїх працях науковці наголошують, що використання мистецтва упродовж усієї історії розвитку педагогічної освіти було невід'ємним компонентом змісту загальнопедагогічної підготовки майбутнього педагога. Однак процеси швидких соціальних змін, що відбуваються нині у світі та нашій країні, спонукають освітян по новому оцінювати питання соціально-педагогічної корисності мистецтва у процесі підготовки майбутніх фахівців професійної освіти.

Мета статті – обґрунтування необхідності введення мистецької компоненти у процес підготовки майбутніх фахівців харчової галузі у системі професійної освіти.

У розбудові національної системи освіти України за роки незалежності було зроблено суттєві кроки в оновленні її змісту та вирішенні проблем, які постають перед людством у процесі його культурного розвитку. Зважаючи на особливу роль мистецтва в здатності людини до творчої діяльності, формуванні її внутрішнього світу, духовності спостерігається невідповідність між значущістю мистецької освіти та її станом у вищій школі. Зокрема, в процесі оптимізації гуманної спрямованості загальної та мистецької освіти виникає необхідність у перегляді підготовки майбутнього інженера-педагога харчової галузі, який здатний реалізувати мистецьке наповнення змісту освіти, готового до здійснення відповідної функції в педагогічній практичній діяльності.

Переорієнтація сучасного виробництва та економіки зумовлює посилення вимог до якості пропонованих товарів і послуг, що закономірно викликає необхідність у підвищенні рівня художньо-естетичного розвитку фахівців й перетворює останній на фактор забезпечення ефективності професійної діяльності спеціаліста та рушійну силу його професійного самовдосконалення. Тож художньо-естетичний розвиток особистості стає запорукою успішного професійного становлення спеціаліста, зазначає О. Отич [7, с. 25]. А недооцінка значення художньо-естетичної компоненти у професійній освіті зумовлює низький рівень художньо-естетичної культури випускників професійно-технічних закладів освіти [9].

Філософи, психологи, педагоги, мистецтвознавці, художники приділяли особливу увагу впливу будь-якого мистецтва на формування естетичних смаків людини, стверджуючи, що саме оперування його засобами забезпечать цілісність та творчий розвиток особистості. Ще в 1890 р. у відомій праці «Загальний смисл мистецтва» В. Соловйов дійшов висновку, що мистецтво «своїм кінцевим завданням повинно ставити абсолютний ідеал не лише в уяві, а й насправді – повинно одухотворити, перетворити наше життя» [10]. Ці твердження не втратили своєї актуальності донині. Аналізуючи функції мистецтва (гедоністичну, компенсаторну, терапевтичну), першочергово І. Кант виокремив соціальну функцію, здатність

мистецтва підвищувати загальну культуру індивіда. Найвагоміше завдання мистецтва він убачав у «розвитку моральних ідей і культури морального почуття», оскільки мистецтво, як зображення ідеї розуму, сприяє розвиткові внутрішньої, духовної культури людини [2, с. 379].

Так само філософи та педагоги пов'язують мистецтво з практичною діяльністю людини, трактуючи його як найвищий етап становлення художньої діяльності, що оточує людину у побуті, людських стосунках, у професійній сфері тощо. Так у своїх працях М. Каган визначає мистецтво як спосіб моделювання життєвого досвіду людини, котрий слугує для отримання специфічної пізнавальної інформації, її збереженню і передачі за допомогою особливого роду образних знакових систем (художніх мов). Він наголошує на виключній значущості творчої активності суб'єкта у всіх сферах діяльності [1, с. 172]. Як потужний засіб актуалізації творчих можливостей людини характеризував мистецтво Я. Мамонтов, наголошуючи на визнанні його одним з обов'язкових компонентів навчання і життя [6, с. 20]. Таким чином, мистецтво у сучасному житті є однією з найважливіших форм діяльності, яка розвиває універсальні творчі здібності особистості.

Зарубіжними педагогами (Дж. Бенток, П. Еббс, Е. Сторр та ін.) обґрунтовані соціальні, психолого-педагогічні та естетико-культурологічні засади необхідності створення особливого світу мистецтв у навчальних закладах будь-якого профілю, особливо – педагогічного. У своїх працях дослідники спираються на такі положення: мистецтво є універсальним суспільним феноменом, що сприяє глибокому усвідомленню своєрідності людства; мистецтво як результат людської творчості незамінне у розвитку креативних здібностей; мистецтво виступає для особистості засобом пізнання самої себе і навколишнього середовища, формує навички контролю за власним фізичним, розумовим та емоційним розвитком; вивчення мистецтва є корисним для повсякденного життя, сприяє становленню певного життєвого досвіду і способу проведення дозвілля; як засіб залучення до творчої діяльності мистецтво є джерелом естетичної насолоди і розумового розвитку, сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання [5, с. 23–24].

Також мистецтво передбачає обов'язковий суб'єктивний елемент, пов'язаний із практичною діяльністю людини. Це може бути пізнавальна, психічна чи художня діяльність, якій притаманне індивідуальне сприймання, уява, фантазія, і, в решті решт, творча активність особистості як члена суспільства, що виконує в ньому визначену соціально корисну функцію, зокрема у сфері матеріального виробництва.

Слід зауважити, що матеріально-технічні системи поєднують у собі мистецтво та досягнення науково-технічного прогресу, мають свою логіку інженерного розвитку, а художнє наповнення вони черпають з арсеналу традиційної художньої культури. У такому контексті виявляються необмежені можливості мистецтва щодо розвитку творчої особистості майбутніх інженерів-педагогів, оскільки саме вони здійснюють підготовку робітничого потенціалу країни, від якого залежить економічний розвиток держави.

Інженерно-педагогічна діяльність сьогодні – це інтегративне поєднання технічного й гуманітарного – складного процесу навчання, виховання, розвитку. Зміст професійної діяльності інженера-педагога можна розглядати як комплекс загальнонаукових, психолого-педагогічних, соціальних, комунікативних, загально-

культурних, інженерних, художньо-естетичних компонентів, оволодіння якими уможливує якісне виконання функцій покладених на особистість педагога професійної школи [8].

Для успішного вирішення професійно орієнтованих задач майбутній інженер-педагог в галузі харчових технологій повинен бути готовим до формування професійно грамотного, включаючи й художньо-естетичний аспект, кваліфікованого робітника, якому властива повна реалізація творчих здібностей, приведення в рух потенційної творчої енергії та спрямування її в русло свідомої художньо-естетичної творчості.

Визначальною особливістю сучасної професійної освіти має стати органічне поєднання в ній ремесла й мистецького начала. Задля досягнення цієї мети, на нашу думку, одночасно з оволодінням фаховими вміннями й навичками майбутнім спеціалістам в галузі харчових технологій потрібно надавати професійно орієнтовані знання з образотворчого мистецтва. Але вузька спеціалізація професійної підготовки фахівців вищезначеної галузі не завжди в змозі забезпечити належний рівень їх художньо-естетичного розвитку, який органічно включає в себе високу професійну естетику праці, що унеможливує виготовлення продукції низької художньої якості.

У сучасних умовах харчова галузь характеризується постійним розширенням асортименту продукції, удосконаленням технологій та технологічного обладнання, а увага споживача все більше звертається на вибір продукту за естетичними критеріями. На це, зокрема, у своїх працях вказують М. Кашапов, Б. Косов. Науковцями доказано вплив зовнішнього оформлення, виду, кольору харчового продукту на бажання його скуштувати. Наприклад, кондитерська продукція приваблює споживачів спочатку зовнішнім виглядом, формою, образом, який втілено у продукт, раціональністю кольорів, цілісністю композиції, а вже потім смаковими та функціональними характеристиками [3; 4].

Необхідність надання кондитерському виробу певного декору виникла на основі одвічного прагнення людини до естетичного перетворення створюваного ним самим предметного світу. Прикрашаючи кондитерські вироби, майстер створює (декорує, орнаментує) перш за все привабливу композицію з наявних в його розпорядженні сировини і напівфабрикатів за допомогою більш-менш розвиненого художнього мислення. Він так чи інакше через декоративність складеної композиції передає її певний зміст – святковість, урочистість, символічність та ін. Отже, мистецтво покликане сприяти естетичному оформленню матеріального та духовного середовища життєдіяльності людини.

Стає очевидним, що вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців харчової галузі, зокрема їх художньо-естетичного розвитку, вбачається у взаємозв'язку педагогічного й естетичного чинників професійної освіти, доцільності інтегрування змісту мистецьких, психологічних, педагогічних та інших дисциплін у професійній підготовці фахівця.

Запровадження мистецької компоненти у процес підготовки майбутніх фахівців харчової галузі потребує введення до програм їх професійної підготовки навчального матеріалу галузі мистецтва. В першу чергу це стосується введення елементів мистецьких знань до змісту навчальних предметів шляхом включення їх у зміст теоретичних та практичних занять. Однак, уведення мистецтва до програм професійної підготовки майбутніх фахівців харчової галузі вимагає особливої обережності: якщо

порушити зв'язок із професією, зловжити кількістю мистецького наповнення змісту навчальної дисципліни, то можна досягти зворотного ефекту та назавжди відвернути молодь від такої діяльності.

Крім того, вбачається можливим використання мистецької тематики у змісті індивідуальної та науково-дослідної роботи студентів (історичних відомостей про місце та значення мистецтва в різноманітних сферах життя і професійної діяльності людини; аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду застосування мистецтва у галузі харчових технологій, тощо). Також це може бути розробка та реалізація творчих завдань засобами мистецтва під час аудиторної та позааудиторної роботи.

Використання у професійній підготовці учнівської молоді мистецької компоненти також потребує створення нових методик і технологій підготовки майбутніх фахівців, оновленого навчально-методичного забезпечення, спеціалізованих підручників і посібників, в яких мають бути представлені нові глосарії, система специфічних принципів і авторських методів навчання.

Визначивши важливим питання художньо-естетичного розвитку майбутніх фахівців харчової галузі в системі професійної освіти, ми відзначаємо, що цей процес є цілеспрямованим, керованим і поетапним в результаті чого формується художня та естетична культура студентської молоді в процесі професійної освіти. Через розвиток естетичних почуттів, смаку, естетичного ставлення до навколишньої дійсності, формування естетичних уявлень і знань, освоєння майбутніми фахівцями харчової галузі способів художньо-предметної діяльності, розвитку творчої активності вирішується завдання художньо-естетичного розвитку майбутніх фахівців харчової галузі у системі професійної освіти.

Перспективність подальшої роботи передбачає обґрунтування системи фахової підготовки, спрямованої на формування комплексу професійно значущих якостей особистості, які забезпечать високий професіоналізм майбутніх фахівців харчової галузі; дослідження шляхів удосконалення професійної підготовки студентів харчових технологій завдяки введенню в навчальний процес мистецької складової, що передбачає оволодіння студентами теоретичним, практичним та творчим арсеналом засобів методичної підготовки, сприятимуть підвищенню рівня мотивації і практичної готовності студентів до реалізації завдань професійної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каган М. С. Морфология искусства: монография. Ленинград: Искусство, 1972. 440 с.
2. Кант И. Сочинения: в 6-ти т. / под общей редакцией В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана. Москва, 1966. Т. 5. 564 с.
3. Кашапов М. М. Психология творческого мышления профессионала: монография. Москва: ПЕР СЭ, 2006. 688 с.
4. Коссов Б. Б. Личность: теория, диагностика и развитие: учебно-методическое пособие для высших учебных заведений. Москва: Академический Проект, 2000. 240 с.
5. Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання: монографія. Київ, 1996. 192 с.
6. Мамонтов Я. А. Проблема эстетического воспитания. Москва: тип. Г. Лиснера и Д. Собко, 1914. 20 с.
7. Отич О. М. Художньо-естетичний розвиток майбутнього фахівця у системі професійної освіти. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти*: зб. матеріалів наук.-методолог. семінару, (Київ, 4–5 груд. 2007 р.). Чернівці: Зелена Буковина, 2008. С. 27–29.
8. Гончаренко С. У., Зязюн І. А., Ничкало Н. Г. та ін. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: Вища школа, 2000. 381 с.

9. Прусак В. Сучасна дизайнерська освіта: досвід, проблеми. *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта*: зб. наук. пр. / [редкол.: І. А. Зязюн (голов. ред.), С. О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н. Г. Ничкало, О. П. Рудницька та ін. Львів., 2000. Вип. 5. С. 354–364.
10. Соловійов В. Ф. Допрофесійна підготовка в системі «загальноосвітня школа – професійний ліцей»: монографія / за ред. А. В. Литвина. Львів: СПОЛОМ, 2014. 256 с.

REFERENCES

1. Kagan M. S. (1972). *Morfologija iskusstva*. Leningrad: Iskusstvo [in Russian].
2. Kant I. *Sochinenija*. V. F. Asmusa, A. V. Gulygi, T. I. Ojzermana (Eds). (1966). (Vols. 1–6; Vol. 5). Moskva [in Russian].
3. Kashapov M. M. (2006). *Psihologija tvorcheskogo myshlenija professionala*. Moskva: PER SJE [in Russian].
4. Kossov B. B. (2000). *Lichnost':teorija, diagnostika i razvitie*. Moskva: Akademicheskij Proekt [in Russian].
5. Leshchenko M. P. (1996). *Zarubizhni tekhnolohii pidhotovky uchyteliv do estetychnoho vykhovannia*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Mamontov Ja. A. (1914). *Problema jesteticheskogo vospitaniija*. Moskva: tip. G. Lissnera i D. Sobko [in Russian].
7. Otych O. M. (2008). *Khudozhno-estetychnyi rozvytok maibutnoho fakhivtsia u systemi profesiinoi osvity. Teoretychni ta metodychni zasady neperervnoi mystetskoj osvity*: zb. materialiv nauково-metodoloh. seminaru. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 27–29 [in Ukrainian].
8. Honcharenko S. U., Ziaziun I. A., Nychkalo N. H., Dubynchuk O. S. et al. (2000). *Profesiina osvita*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
9. Prusak V. (2000). *Suchasna dyzainerska osvita: dosvid, problemy. Dialoh kultur: Ukraina u svitovomu konteksti. Khudozhnia osvita*. I. A. Ziaziun, S. O. Cherepanova, N. H. Nychkalo, O. P. Rudnytska (Eds). Lviv, Vol. 5, 354–364 [in Ukrainian].
10. Soloviov V. F. (2014). *Doprofesiina pidhotovka v systemi «zahalnoosvitnia shkola – profesiinyi litsei»*. A. V. Lytvyna. (Ed). Lviv: SPOLOM [in Ukrainian].